

Н.Л. Вільчинська, викладач*Технологічно-промисловий коледж,**Вінницький національний аграрний університет*

ВПЛИВ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ФІНАНСОВІ ПОТОКИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вивчається питання необхідності аналітичного забезпечення управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, як формуючих факторів ліквідності. Розглянуто стан та тенденції утворення видів заборгованості на прикладі молокопереробного підприємства. Здійснено порівняльний аналіз співвідношення видів заборгованості на підприємстві. Розрахунки із дебіторами та кредиторами пов'язані із вхідними та вихідними фінансовими потоками. Стан цих розрахунків суттєво впливає на фінансові результати діяльності підприємства та його розвиток. Тому дослідження видів заборгованості, як важливого чинника підвищення ефективності функціонування підприємства, набуває особливої актуальності. Економічні відносини між господарюючими суб'єктами створюють умови, де вони можуть одночасно виступати і як продавці, і як покупці, об'єктивно зумовлюючи виникнення різних видів заборгованості. Існування видів заборгованості зумовлене різними причинами: неспівпадінням моменту відвантаження готової продукції, виконанням робіт, послуг, отриманням товарно-матеріальних цінностей, нарахуванням платежів, з моментом їх оплати. Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів. Тому на підприємстві при аналізі оборотності оборотних коштів значне місце приділяється аналізу дебіторської заборгованості. Джерело аналізу – баланс підприємства; для внутрішнього аналізу застосовуються відомості аналітичного обліку. Детально аналізується дебіторська заборгованість з метою прийняття поточних управлінських рішень, спрямованих на її скорочення, і для застосування своєчасних заходів зі стягнення сумнівної дебіторської заборгованості. При управлінні дебіторською і кредиторською заборгованостями необхідно регулярно стежити за їх співвідношенням, рівнем, показниками оборотності та періодом їх погашення. Окрім цих кількісних показників необхідно також обчислювати якісні, зокрема, визначати групи товарів, на які припадає найбільша частка у структурі заборгованості. Дисбаланс між видами заборгованості призводить до безконтрольного зростання боргів, погіршення фінансового стану

Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу підприємств, руйнівних економічних наслідків, тому об'єктивною необхідністю є розробка системи його моніторингу. На основі проведених досліджень обґрунтовано основні напрямки управління видами заборгованості з метою оптимізації фінансових потоків.

Ключові слова: *аналіз; дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; аналіз; управління; підприємство; співвідношення.*

Постановка проблеми. Проблема утворення і накопичення заборгованості між суб'єктами господарювання є надзвичайно актуальною, оскільки динаміка змін складу, структури та якості значною мірою впливає на оберненість капіталу, та відповідно, на платоспроможність підприємства. Наявність дисбалансу між видами заборгованості є проблемою для підприємства, оскільки знижує темпи розвитку. Особливо значні втрати від кризи неплатежів мають підприємства, що виробляють продукцію з коротким терміном зберігання; до таких підприємств належать молокопереробні.

Розрахунки з дебіторами та кредиторами пов'язані з вхідними та вихідними фінансовими потоками. Стан цих розрахунків суттєво впливає на фінансові результати діяльності підприємства та його розвиток. Тому дослідження видів заборгованості як важливого чинника підвищення ефективності функціонування підприємства набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблеми присвячено наукові праці таких вітчизняних науковців, зокрема; М.Білик [2], І.Бланк [3], О.Гудзь [4], Г.Кінрацька [5], Л.Лігоненко [6], Л.Таратута [7], Л.Черненко [8] та ін., так і зарубіжних: С.Брігхем [1], В.Бек, Р.Брайлі [10], Дж.Мактагарт [11], К.Міллер [12,13], В.Ріс [14], Ван Дж.Хорн [15] та ін.

Метою дослідження є оцінка стану заборгованості підприємства, виявлення основних тенденцій у структурі дебіторської і кредиторської заборгованостей, та їх вплив на фінансову стійкість.

Викладення основних результатів дослідження з елементами новизни. Ефективна організація економічних зв'язків на підприємстві сприяє якісному руху фінансових і грошових коштів, що, в подальшому, забезпечить необхідний рівень ліквідності і платоспроможності.

Економічні відносини між господарюючими суб'єктами створюють умови, де вони можуть одночасно поставати і як продавці, і як покупці, об'єктивно зумовлюючи виникнення різних видів

заборгованості. Існування видів заборгованості зумовлене різними причинами: неспівпадінням моменту відвантаження готової продукції, виконанням робіт, послуг, отриманням товарно-матеріальних цінностей, нарахуванням платежів із моментом їх оплати. Також це значною мірою пов'язано із тривалістю виробничого циклу і сезонністю виробництва, що, насамперед, передбачають наявність певного часового лагу між виробництвом і реалізацією продукції. Однак необхідно зазначити, що дане явище є не дуже бажаним для підприємств. Зростання дебіторської заборгованості може спричинити фінансовий крах господарюючого суб'єкта, тому підприємству необхідно організувати належний контроль за станом дебіторської заборгованості, що, в подальшому, надасть можливості забезпечити своєчасне стягнення коштів, які утворюють цю заборгованість.

Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів. Тому на підприємстві при аналізі оборотності оборотних коштів значна увага приділяється аналізу дебіторської заборгованості. Джерело аналізу – баланс підприємства; для внутрішнього аналізу застосовуються відомості аналітичного обліку (журнал-ордер або відомість обліку розрахунків з покупцями та замовниками). Детально аналізується дебіторська заборгованість, з метою прийняття поточних управлінських рішень, спрямованих на її скорочення, і для застосування своєчасних заходів зі стягнення сумнівної дебіторської заборгованості [8, с. 105].

У процесі здійснення підприємницької діяльності суб'єкт господарювання взаємодіє з іншими суб'єктами, які є постачальниками матеріальних цінностей, виконують роботи, необхідні для забезпечення звичайної діяльності підприємства. Внаслідок цього виникає кредиторська заборгованість, що є певним чином менш загрозовою, оскільки не відволікає грошові кошти з обігу та є позиковим безвідсотковим джерелом фінансування поточної діяльності підприємства [6].

Звичайно, багато суб'єктів господарювання могли б продавати та купувати продукцію на готівковій основі, повністю обходячись без фінансових відносин. Але жорстка конкуренція, прагнення залучити більше покупців і збільшити обсяги продажів, а також найвигідніше закуповувати сировину змушує підприємства погоджуватися на розмежування в часі між рухом продукції і грошей, спричиняючи виникнення дебіторської та кредиторської заборгованості.

Таким чином, дебіторська і кредиторська заборгованості мають безпосередній вплив на платоспроможність підприємств, формуючи вхідні та вихідні фінансові потоки, вони визначають потенціал дії фінансового механізму.

Для поглибленого вивчення даної наукової проблеми розглянемо стан та тенденції дебіторської і кредиторської заборгованості ПАТ «Баштанський сирзавод» за 2011–2015 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка видів заборгованості ПАТ «Баштанський сирзавод»

Показник	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Відхилення 2015 року до 2011 року, тис. грн.
Кредиторська заборгованість. Приріст до попереднього року, %	24700 –	30528 1,23	72287 2,36	104051 1,43	102168 0,98	77468 –
Дебіторська заборгованість. Приріст до попереднього року, %	94500 –	90503 0,95	88158 0,97	186711 2,13	190964 1,02	96464 –
Співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості	0,26	0,33	0,82	0,55	0,53	–

**Джерело: статистичні звіти підприємства*

Як підтверджують дані таблиці 1, впродовж 2011–2015 років відбувалося непропорційне щорічне зростання обсягів кредиторської заборгованості у ПАТ «Баштанський сирзавод». Таке зростання кредиторської заборгованості засвідчує погіршення платоспроможності підприємства або розширення комерційного кредиту з боку постачальників. Відповідно, за цей період суттєво збільшилася дебіторська заборгованість: так у 2014 році її приріст збільшився в 2,13 рази, це пов'язано із зростанням боргів покупців перед підприємством, хоча в інші роки такої тенденції не виявлено.

Збільшення суми дебіторської заборгованості означає збільшення обсягу продажів продукції та несвоечасність розрахунків за власними поточними зобов'язаннями, що, в подальшому, може скоригувати прибуток у від'ємну сторону. Темп росту кредиторської заборгованості збільшувався швидше, ніж дебіторської, але сумарно дебіторська заборгованість перевищувала кредиторську – це засвідчує те, що підприємство більше надає кредит, ніж його отримує.

За цей період відбулося значне щорічне коливання співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості. Суттєве перевищення дебіторської заборгованості на підприємстві у 2011–2012 роках (0,26 та 0,33) створювало загрозу фінансовій стабільності. Необхідно зазначити, що співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань за цей період забезпечувало позитивне значення коефіцієнта поточної ліквідності (покриття), який поступово збільшувався з 1,49 у 2011 році до 2,48 у 2015 році, що відповідає визначеним оптимальним значенням. Оцінюючи співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості, необхідно враховувати, що дебіторською заборгованістю неможливо погасити кредиторську, за винятком взаємозаліку. Крім того, кредиторська заборгованість не є нормальним джерелом покриття дебіторської заборгованості, оскільки нормальним кредитуванням законодавством заборонено.

Аналізуючи види заборгованості ПАТ «Баштанський сирзавод», необхідно вказати на високу частку оборотних активів у валюті балансу, що коливалася від 63 % у 2013 році до 81 % у 2015 році. У свою чергу, питома вага поточних зобов'язань становила, на протязі досліджуваного періоду, в середньому 40 %. Щодо частки дебіторської заборгованості у складі оборотних активів, то максимальний її розмір був у 2011 та 2015 роках та становив 71 %. А ось питома вага кредиторської заборгованості в поточних зобов'язаннях коливалася у межах від 27 % у 2013 році до 94 % у 2015 році. Таким чином, обчислені показники підтверджують необхідність і значущість досліджень, спрямованих на підвищення управління дебіторською і кредиторською заборгованостями на окремих підприємствах, де частка цих статей є досить високою та має тенденцію до зростання як в активі, так і в пасиві балансу.

Розглядаючи види заборгованості підприємства, необхідно визначати частку окремих статей, що характеризують заборгованість у загальній сумі. Розрахунки за продукцію, товари, роботи, послуги та із внутрішніми розрахунками займають найбільшу питому вагу у складі

дебіторської та кредиторської заборгованості і є результатом взаємних неплатежів на ПАТ «Баштанський сирзавод». Їх частка рівномірно зростала на протязі 2011–2015 років і, відповідно, збільшилася з 60 до 90 % у загальній сумі заборгованості.

На фінансовий стан підприємства впливають як розміри балансових залишків дебіторської і кредиторської заборгованості, так і їх оборотність. У попередніх дослідженнях зазначалося про суттєве перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, що забезпечило високий рівень значення коефіцієнта поточної ліквідності. Одночасно це засвідчує швидку оборотність кредиторської заборгованості, порівняно із оборотністю дебіторської заборгованості, що зображено у таблиці 2.

Таблиця 2

*Динаміка коефіцієнтів оборотності видів заборгованості
ПАТ «Баштанський сирзавод»*

Показник	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Дебіторська заборгованість	5,79	2,69	7,28	3,85	3,04
Кредиторська заборгованість	5,90	2,29	6,90	6,60	5,90

**Джерело:* статистичні звіти підприємства

За цей період термін обороту кредиторської заборгованості коливався від 157 днів у 2012 році до 61 днів у 2015 році, що є позитивним свідченням покращання розрахункової політики підприємства та його спроможності погашати свої зобов'язання за короткий термін. За 2011–2015 роки дебіторська заборгованість є менш оберненою та має за останні роки більший термін погашення, що в даній ситуації не сприяє підвищенню розрахункової дисципліни (табл. 3).

Таблиця 3

Строки погашення видів заборгованості ПАТ «Баштанський сирзавод», дні

Показник	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Дебіторська заборгованість	62	134	49	93	120
Кредиторська заборгованість	61	157	52	55	61

**Джерело:* статистичні звіти підприємства

Аналіз оборотності заборгованості має велике значення для управління грошовими потоками підприємства, оскільки дає змогу визначити обсяг вивільнених чи додатково залучених активів. А саме, збільшення оборотності дебіторської заборгованості та зменшення оборотності кредиторської заборгованості призводить до вивільнення грошових коштів підприємства, і навпаки, зменшення оборотності дебіторської заборгованості та збільшення оборотності кредиторської заборгованості зумовлює додаткове зв'язування коштів у розрахунках [5, с. 358].

Оскільки величина дебіторської і кредиторської заборгованості залежить від багатьох складових, то кожному суб'єкту господарювання необхідно здійснювати їх постійний моніторинг у визначених інтервалах часу (табл. 4). Для аналізу на основі звітних даних необхідно виконати згрупування по роках, кварталах, місяцях. Спочатку визначають середні показники по кварталам та їх відхилення від середнього рівня. Потім складають таблицю видів заборгованості в розрізі місяців. Цей аналіз надасть змогу виявити нереалізовані вигоди підприємства, зміцнити його фінансовий стан, збільшити стійкість та ефективно контролювати грошові надходження.

Таблиця 4

*Динаміка видів заборгованості за 2014 рік
на ПАТ «Бахтанський сирзавод», тис. грн.*

Дебіторська заборгованість					
IV / 13	I / 14	II / 14	III / 14	IV / 14	I / 15
88158	109732	144468	155992	186711	176721
–	1,24	1,31	1,07	1,19	0,94
Кредиторська заборгованість					
IV / 13	I / 14	II / 14	III / 14	IV / 14	I / 15
72287	125449	116517	98847	104051	75719
–	1,73	0,92	0,84	1,05	0,72

**Джерело: розроблено автором за допомогою статистичних звітів підприємства*

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. При управлінні дебіторською і кредиторською заборгованостями необхідно регулярно стежити за їх співвідношенням, рівнем, показниками оборотності та періодом їх погашення. Окрім цих кількісних показників необхідно також обчислювати якісні, зокрема, визначати групи товарів, на які припадає

найбільша частка у структурі заборгованості. Дисбаланс між видами заборгованості призводить до безконтрольного зростання боргів, погіршення фінансового стану підприємств, руйнівних економічних наслідків, тому об'єктивною необхідністю є розробка системи його моніторингу. За сучасних умов господарювання все більше суб'єктів господарювання розуміють необхідність у перспективному управлінні видами заборгованості на засадах наукової методології передбачення його функціонування та адаптації до загальних цілей розвитку підприємства. На даний час загальноприйнята методика аналізу видів заборгованості, що застосовується підприємствами, полягає у механічному порівнянні отриманих даних із нормативами, без адаптації її до особливостей діяльності у молокопереробці.

Список використаної літератури:

1. *Брігхем С.Ф.* Основи фінансового менеджменту / *С.Брігхем* ; пер. з англ. *В.Біленький, А.Медвідь, С.Лазаренко* та ін. ; за ред. *О.Д. Василик, О.Д. Заруби*. – Київ : Молодь, 1997. – 1000 с.
2. *Білик М.Д.* Управління дебіторською заборгованістю підприємств / *М.Д. Білик* // *Фінанси України*. – 2003. – № 12. – С. 24–37.
3. *Бланк И.А.* Финансовый менеджмент : Т.1 / *И.А. Бланк*. – К. : Ника-Центр, 2004. – 656 с.
4. *Гудзь О.Є.* Дебіторська та кредиторська заборгованість в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств / *О.Є. Гудзь* // *Облік і фінанси АПК*. – 2007. – № 1–2. – С. 65–70.
5. *Кіндрацька Г.І.* Економічний аналіз : підручник / *Г.І. Кіндрацька*. – К. : Знання, 2008. – 487 с.
6. *Лігоненко Л.О.* Управління дебіторською заборгованістю підприємства : навч. посібник / *Л.О. Лігоненко, Н.М. Новікова* // Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 275 с.
7. *Таратута Л.В.* Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи / *Л.В. Таратута* // *Сталлий розвиток економіки : Всеукр. наук.-виробнич. журнал*. – 2011. – № 4. – С. 220–228.
8. *Черненко Л.В.* Контроль у системі управління дебіторською заборгованістю / *Л.В. Черненко* // *Економіка АПК*. – 2006. – № 6. – С. 85–90.
9. *Beck V.* The effects of the implementation of value-based management / *V.Beck* // *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*. – 2016. – № 7 (2). – Pp. 153–165.

10. Brealey R. Principles of Corporate Finance: Finance, Insurance, and Real Estate / Richard Brealey, Stewart Myers, Franklin Allen, – 10th Edition. – Irwin : McGraw-Hill, 2010. – 968 p.
11. McTaggart J. Setting targets to maximize shareholder value / J. McTaggart, S. Gills // Strategy & Leadership. – 2010. – № 2. – Pp. 18–21.
12. Miller C. Agricultural value chain finance strategy and design. Technical Note / C. Miller // International Fund for Agricultural Development. – 2012. – 46 p. – [Electronic resource]. – available at : <https://www.ifad.org/documents/10180/8d74b792-33e4-4f57-96b4-e348af035a3c>.
13. Riggs W.W. Importance & Use of Enterprise Budgets in Agriculture Operations. Special Publications / W.W. Riggs, K.R. Curtis, T.R. Harris. – 2015. – 12 p. – [Electronic resource]. – available at : <https://www.unce.unr.edu/publications/files/ag/2005/sp0512.pdf>.
14. Van Horn J.C. Financial Management and Policy / J.C. Van Horn. – Prentice Hall, 1995. – 556 p.

References:

1. Brigham, Je.F. (1997), *Osnovy finansovogo menedzhmentu*, Translated from English by Bilen'kyj, V., Medvid', A., Lazarenko, S. and et., in Vasylyk, O.D. and Zaruby, O.D. (ed.), Molod', Kyi'v, 1000 p.
2. Bilyk, M.D. (2003), «Upravlinnja debitors'koju zaborgovanistju pidpryjemstv», *Finansy Ukrainy*, No. 12, pp. 24–37.
3. Blank, I.A. (2004), *Finansovyj menedzhment*, Vol.1, Nika-Centr, Kyi'v, 656 p.
4. Gudz', O.Je. (2007), «Debitors'ka ta kredytors'ka zaborgovanist' v systemi upravlinnja finansovymy resursamy sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv», *Oblik i finansy APK*, No. 1–2, pp. 65–70.
5. Kindrac'ka, G.I. (2008), *Ekonomichnyj analiz*, Znannja, Kyi'v, 487 p.
6. Ligonenko, L.O., and Novikova, N.M. (2005), «Upravlinnja debitors'koju zaborgovanistju pidpryjemstva», *Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t*, 275 p.
7. Taratuta, L.V. (2011), «Upravlinnja potочноju debitors'koju zaborgovanistju v umovah kryzy», *Stalyj rozvytok ekonomiky, Vseukr. nauk.-vyrobnych. Zhurnal*, No. 4, pp. 220–228.
8. Chernenko, L.V. (2006), «Kontrol' u systemi upravlinnja debitors'koju zaborgovanistju», *Ekonomika APK*, No. 6, pp. 85–90.
9. Beck, V. (2016), «The effects of the implementation of value-based management», *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, No. 7 (2), pp. 153–165.
10. Brealey, R., Myers, S. and Allen, F. (2010), *Principles of Corporate Finance: Finance, Insurance, and Real Estate*, 10th ed., McGraw-Hill, Irwin, 968 p.

11. McTagart, J. and Gills, S. (2010), «Setting targets to maximize shareholder value», *Strategy & Leadership*, No. 2, pp. 18–21.
12. Miller, C. (2012), «Agricultural value chain finance strategy and design. Technical Note», *International Fund for Agricultural Development*, 46 p., available at: <https://www.ifad.org/documents/10180/8d74b792-33e4-4f57-96b4-e348af035a3c>
13. Riggs, W.W., Curtis, K.R. and Harris, T.R. (2015), *Importance & Use of Enterprise Budgets in Agriculture Operations. Special Publications*, 12 p., available at: <https://www.unce.unr.edu/publications/files/ag/2005/sp0512.pdf>
14. Van Horn, J.C. (1995), *Financial Management and Policy*, Prentice Hall, 556 p.

ВІЛЬЧИНСЬКА Наталія Леонідівна – викладач Технологічно-промислового коледжу Вінницького національного аграрного університету.

Наукові інтереси:

- фінансовий механізм;
- фінансові потоки.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2017.